
Pléh Csaba

A mindennapiság változásai és/vagy változatai

Berzenkedés és egyetértés küzdenek bennem. A mindennapok élőjeként nem tagadhatom le, hogy megváltozott hétköznapi életünk. A Körúton az *Édességbolt* helyett *Hemingway Bon Bon* úr fogad, a *Savoy* helyén *Burger a király*, a tévében nem tudni, mikor van a mese s effélék. Berzenkedem azonban, ha azt kell hinnem, mindezzel új helyzet állt elő hétköznapi és a magaskultúra viszonyában. Berzenkedem, ha a mai postával azt kapom, hogy a modernnek vége van.

Számomra ugyanis a sokszínűség, az életszférák autonómiája, az önkifejezés és hasonló dolgok a falusias földhözragadtságtól megszabadult városi ember örök értékei, a modernség kritériumai. Lehet, hogy harsányabbakká váltak, de legalább a középkor óta velünk vannak úgy, hogy állandó küzdelemben élnek ugyanennek a városi kultúrának az egyénetlenítő oldalaival. E kultúrának — már a sznobizmus is erről szól — minden megnyilvánulása mindig is kettős volt: választásainkban magunkat keressük, s sokszor éppen ezzel a gyűlölt profán vulgust követjük, mint már az ósvároslakó, Horác is tudta.

Tényleg igaz-e mindaz a rossz, amit a MODERNről manapság nemcsak ebben a vitában hallunk, s az a szakítás, amit a modern-utániség hirdet? Tényleg figyelmen kívül hagyta az individualitást s a mindennapiságot? — ahogy Becskeházi Attila mondja? Itt csak attitűdöt tudok attitűddel szembeállítani, bizonyítás helyett csak példákat citálva. A felvilágosodás felett érzett adornói felhangú csalódás, az instrumentális ész megkérdőjelezése annak egyedülvalóként tételezését is jelenti, annak hangsúlyozását, hogy a modern (polgári) ember kimerül az instrumentális észben. Együtt jár ezzel egy olyan tulajdonítás, mely a MODERNként a köznapoktól viszolygó filozófust képzelel el. Karikatúrájában e kép szerint a MODERN egy életidegen s ugyanakkor kegyetlen német idealista képében jelenik meg. A száraz Lukács (nem az uszoda).

E kép nem áll sem a latinos sem az angolszász világ modernjére, csak — Aldous Huxley kifejezésével — Pascal és Spinoza beteg aszkétáinak világára. Vannak étellelibb moderiségek is, a modern nemcsak a gázkamrák, disszertációk és komputer racionalitása, hanem a fórumok és kávéházak racionalitása is.¹ A világgal mindig elégedetlen, örömtelen

.....
cinikus racionalitással az élet is szembenáll, nemcsak a posztmodern kor. Naftával Settembrini, Ivan Karamazovval Aljosa szelídsége s Dimitrij élethabzsoló indulata áll szemben.

Persze nem gondtalan egy olyan racionalitás világa, amibe még az indulat is beletartozik. A modernitás és a racionalitás akkor lenne csak individualitás-ellenes, ha egypólusú volna. A MODERNSÉG azonban, legalább a reformáció óta, kétpólusú.² Az egyetemes-ség(igény) és a tolerancia két pólus. A tolerancia nemcsak ma divatos politikai dilemmákat jelent (hogyan tűrje a liberális a liberalizmus ellenfeleit?), hanem azt a dilemmát is, hogyan legyünk toleránsak gondolkodásmódokban s viselkedésekben a relativizmus réme nélkül.

HUMANIZMUSNAK szoktuk nevezni az erre adott modern választ. Ez a szentenciák és szenteltvizek nélküli etikai tartás hirdeti, hogy mindnyájan változatok vagyunk egy témára Isten állatkertjében. S a hangsúly mindkettőn van: egy a téma, mindnyájan emberek vagyunk. A változat azonban *delectat*, gyönyörködtet, de egyben érték is. A humanizmus egy új változata, amit én szeretek evolúciós humanizmusnak nevezni, a változatokat mint instrumentális értékeket definiálja: hasznuk is van, nemcsak el kell tűrnünk őket.

Kiürül, megszűnik-e az egyén a mai világban, vagy éppen a sokszínű kibontakozás világát éljük-e? A LOGOSZ-ellenes posztmodern világ dilemmái nem is olyan újak. Színesség s konformizmus keletkezése ugyanígy megvolt a modernben is, ott még ráadásul egy elméleti dilemmával (egyetemes versus relatív) is megtévezve.

A rendszer nemcsak ma próbálta meg leigázni a mindennapi életet, s mindent egyszempontúvá tenni. (Gondoljunk csak Marcuse egydimenziós emberére.) Úgy érzem, a mai hazai világban ennek csak egyik oldala a hamburger, a Coca Cola és a video. Tanulhatunk e tekintetben a többi európai országtól, ahol az amerikanizációval kapcsolatos mindennapiság-viták évtizedekkel ezelőtt végbementek. Kétségkívül panaszkodnak a kiszolgáltatott kultúrák képviselői, de mégis azt látjuk, hogy az olaszok és a franciák meglehetősen ellenálltak mindennapjaikban az amerikai uniformizációnak. Hogy hogyan? A titok nyitja talán a jellegzetes életforma. Ennek megőrzése eredményezte az ellenállást. S ha mi veszélyben vagyunk, a veszély oka nem magában a "hamburger imperializmusában" keresendő, hanem a mi városi életmódunk nemlétezésében.

Még egy rövid megjegyzést az autonómiákról. Én úgy gondolom, alternatív életmódok s autonóm egyéniségek mindig voltak, s ha csak kis szigetként is, fontos mintákat adtak későbbi koroknak. Gondoljunk csak arra, hogy Bertrand Russel és csoportja saját korában milyen kis sziget volt Angliában, mégis milyen fontos elemődbeli és etikai mintákat adtak évtizedek múlva új nemzedékeknek. A mi sajátos veszélyünk az, hogy a politikusok és a politika imperializmusa megkísérli megszüntetni ezeket az autonómiákat. Az élet különböző területeinek elismert autonómiája helyett szinte minden politikus egy szemléletben akarja az egész életet láttatni. Szabadságunk értelmes hétköznapijainak záloga az, ha ezt az egységesítő törekvést nem hagyjuk érvényesülni.

.....

Jegyzetek

---

1. S ez aztán nemcsak nem posztmodern, de mégcsak nem is modern. Antik. "Hogy olyan férfiak és nők is formálhatnak stabil társadalmat, akiknek a hitvallása az élet imádata, annak összes következetlen és ellentmondásos megnyilvánulásaiiban, az a görög történelemmel demonstrálható tény." (Aldous Huxley: Spinoza férgé. In: *Divatok a szerelemben*, Budapest, Európa, 1974, 271., Szilágyi Tibor fordítása.)

2. Ha nem tartjuk egyenest a VÁROS és a BARBÁRSÁG szembeállítását is már két pólusnak. Nem biztos, hogy ez helyes lenne, mert ott a BARBÁR pólus még úgy kezeltetik, mint ami kívül van a mi világunkon.